

ALEKSANDRA MURAJ

SLOVENC I HRVATI U POSLJEDNJEM DESETLJEĆU ŽIVOTA U JUGOSLAVIJI: »HRVATSKO-SLOVENSKE ETNOLOŠKE PARALELE« 1981-1991

Prilogom se podsjeća na sedam zajedničkih znanstveno-stručnih susreta koje su slovenski i hrvatski etnolozi sustavno priređivali između 1981. i 1991. godine s namjerom da se spoznaju i bolje razumiju interetnički odnosi dvaju susjednih naroda, propitaju fenomeni koji pridonose stvaranju nacionalnih identiteta u pograničnim područjima te raspravi o odnosu između pojava lokalnoga, regionalnog te nacionalnog identiteta.

Ključne riječi: slovensko-hrvatski interetnički odnosi, povijest hrvatske/slovenske etnologije, Hrvatsko-slovenske etnološke paralele, Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije.

Ovaj osvrt nije izravan doprinos tematici o etnološkoj baštini i kulturnom krajoliku Slovenaca u Hrvatskoj. Njime se pokušava osvijetliti ponešto drukčiji fenomen, pojavu koja pripada sferi međusobnih slovensko-hrvatskih kontakata. Riječ je, naime, o nizu od sedam savjetovanja što su ih slovenski i hrvatski etnolozi osmislili pod nazivom »Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije / Povijesne paralele hrvatske i slovenske etnologije«, koja su savjetovanja kontinuirano bila pripremana i ostvarena u razdoblju od 1981. do 1991. (a i sâma sam im bila neposrednom sudionicom). S današnjim vremenskim odmakom čini se da je to bio osebujan i plodonosan napor spoznavanja i boljeg razumijevanja interetničkih odnosa dvaju susjednih naroda. Razumije se, izvođen uz pomoć sredstava kojima raspolaže etnološka znanost. Ono što se danas može učiniti još dodatno intrigantnim jest i činjenica da je doba u kojemu su se »Paralele« zbivale bilo ujedno i posljednje desetljeće zajedničkoga života u tadašnjoj složenoj i brojnim problemima ispunjenoj situaciji jugoslavenske državne tvorevine.

Riječ je, dakle, o 80-tim godinama 20. stoljeća. No poticaj se dogodio nešto ranije. Iznjedrila ga je rasprava što su je slovenski etnolozi vodili na savjetovanju koje se pod naslovom »Etnologija in sodobna slovenska družba» održalo u Brežicama g. 1978. Ondje se htjelo razmotriti moguće odnose i interakcije između potreba ondašnjega društva i jedne humanističke znanstvene discipline, koja je u svojoj protekloj povijesti najčešće bila u prikrajku društvenih zbivanja. Tom su se prilikom nametnula pitanja: što je i kakvo je slovensko društvo te što je i kakva je slovenska etnologija. Hrvatski etnolozi, koji su također prisustvovali raspravi u Brežicama, osjećali su da je rasvjetljavanje naznačene tematike prijeko potrebno i za hrvatsko društvo i za

hrvatsku etnologiju. Tako se u obje sredine otvorila ponajprije potreba evaluacije vlastite struke. Ideju je zatim potpuno artikulirao profesor ljubljanske Univerze, dr. Slavko Kremenšek. Godine 1980. u ime *Slovenskega etnološkega društva* ponudio je *Hrvatskom etnološkom društvu* da zajednički prouče usporedne pojave u razvitku etnološke misli u Hrvata i Slovenaca. Prijedlog je objeručke prihvaćen.

Polazna je bila osnova da se etnografsko-etnološku djelatnost proučava u okviru općih društveno-povijesnih sustava, pa je tako bilo dogovoreno da se na prvom zajedničkom susretu razmotri djelatnost koja se odvijala u doba feudalizma, dakle razdoblja do 1848. Prvi je susret bio upriličen u **Ormožu** u kasnu jesen **1981.** Činjenica što je nedaleko Ormoža, u selu Cerovec, rođen Stanko Vraz alias Jakob Frass, bila je iskorištena kao sretna okolnost da se uz 130-godišnjicu smrti vrednuje doprinos tog književnika, koji je podjednako zadužio oba naroda. Razmatranje povijesti nacionalnih etnologija nije se kao tema za raspravu nametnula samo radi toga da bi se postojeće znanje dopunilo novim spoznajama, i da bi se uočili paralelni tijekovi odnosno sučelilo s postojećim odstupanjima, već i zbog toga da bi se i dobro poznate činjenice preispitale i njihovo značenje valoriziralo suvremenim mjerilima.

Osobito je to došlo do izražaja na drugom susretu u **Varaždinu 1982.** Tamo se raspravljalo o povijesnom razdoblju između 1848. i 1945., a to je vrijeme kada su dotadašnja etnografska nastojanja u obje nacionalne sredine prerasla u etnološku znanost. Ovdje valja dodati da je naredno povijesno razdoblje (1945-1983, tj. doba socijalizma) bilo i za sve ostale dijelove tadašnje države raspravljeno na kongresu jugoslavenskih etnologa i folklorista u Rogaškoj Slatini naredne, 1983. godine, pa je izostala potreba da se o istoj temi održi poseban slovensko-hrvatski susret.

Stoga se godine **1984.** trećim savjetovanjem u **Portorožu** započelo novom tematskom serijom. Zanimajući se tradicijskim oblicima načina života, ali i suvremenim izražajima svakodnevnice kulture, priređivači su smatrali da će ih moći bolje upoznati i razumjeti budu li ih izučavali među stanovnicima graničnih hrvatsko-slovenskih područja. U Portorožu bio je elaboriran prostor Slovenskega primorja i Istre. Novim spoznajama što su je brojni sudionici iznijeli o raznolikim kulturnim elementima stvarala se podloga za buduće komparativne kulturološke studije. Ujedno, time su se na mikro-razini propitivale pojave koje su pridonosile stvaranju slovenskoga odnosno hrvatskoga identiteta te interetničkih odnosa.

Iz područja s obje strane rijeke Dragonje slijedeće se, **1985.** godine, motrište prenijelo na granično područje uz Kupu. Priređivači četvrtog susreta u **Karlovcu** upitali su se: Jesu li postojali duhovni mostovi kojima su preko Kupe strujali kulturni utjecaji? Jesu li se i u čemu, zbog te riječne barijere, razvile neke specifične belokrajinske pojave ili osebujne tekovine pokupskih Brajaca? Kada su i u čemu, zbog nalaženja putova preko rijeke, nastala prožimanja čijim su ishodom stvoreni slični ili isti kulturni fenomeni? Dvadesetak autora, svrstanih u slovensko-hrvatske parove oko pojedine teme, tražilo je odgovore na ta pitanja.

Svjesni da su tu složenu problematiku tek načeli, sudionici karlovačkog savjetovanja odlučili su da je nastave i na narednom susretu, petom, koji je **1987.** bio priređen u **Dolenjskim Toplicama.** Ondje se rasprava s područja Bele Krajine i Karlovačkog pokuplja još i proširila na Žumberak / Gorjance te područje s obje strane Sutle. Ne navodim obavijesti o konkretnom sadržaju, budući da su integralni tekstovi svih priloga proteklih pet susreta uredno objavljeni ili kao posebna izdanja *Knjižnice Glasnika*

Slovenskega etnološkega društva ili u posebnim svescima *Etnološke tribine. Godišnjaka Hrvatskog etnološkog društva*,¹ pa ih svatko zainteresiran može ondje pronaći. Istakla bih da priređivačima »Paralela« nije bio cilj ustrajanje na nekoj ustaljenoj radnoj koncepciji. Željeli su da ti susreti budu otvoreni modernim trendovima u znanstvenom svijetu, kao i da se uhvate u koštac s problemima što ih je donosila suvremena zbilja. Tako se već na susretu u Dolenjskim Toplicama uvelo i novu problematiku. Započelo se s raspravom o odnosu etnologije spram nacionalnog pitanja. Razmatrali su se teorijski pristupi izučavanju etnosa, ali i ilustrirali konkretnim kulturnim praksama, primjerima procesa etničke identifikacije ili etničke asimilacije.

U tim je godinama bilo već posve razvidno da načetu tematiku treba obraditi sveobuhvatnije. Stoga je šestim »Paralelama«, održanim u **Kumrovcu 1989.** naslov: *Teorija etnosa: naši dometi*. Pošlo se od pretpostavke da suvremena etnologija, koja i u svom nazivu obuhvaća pojam *etnos*, nužno mora redefinirati njegov sadržaj. Od nekadašnjih statičkih pristupa istraživanju onih pojava koje će potvrditi samobitnost *naroda* i njegovu mitsku starinu, valjalo je *etnos* shvatiti dinamički kao povijesni proces pojedinih socijalnih skupina i društvenih slojeva unutar naroda. Koliko su se etnolozi smatrali doraslima, ili možda nedoraslima, pridonijeti toj tematici na makro-razini ilustrira činjenica da su na kumrovački susret bili pozvani i pripadnici drugih struka (sociolozi, povjesničari i filozofi), koji su zadanu tematiku osvijetlili iz aspekta svojih znanosti.

Raspravljanje o nacionalnom pitanju logično je dovelo do potrebe da se uoče odnosi između pojava lokalnoga odnosno regionalnog značenja spram pojava nacionalnog značenja. Upravo je to bio tematski okvir sedmog susreta, održanog u proljeće **1991.** u **Lendavi**, kojemu je prostorni okvir obuhvatio područje Prekmurja, Prlekije, slovenskega Porabja i Međimurja. Istraživanje etničkog i kulturnog identiteta Prekmurja nije se htjelo promotriti kao zatvorenu cjelinu već u svijetlu intraetničkih i interesničkih odnosa sa susjednim regijama. Uvjeren u potrebu raspravljanja o odnosima lokalnoga, regionalnog i nacionalnog te relevantnost njegovih ishoda, autor uvodnog članka u zborniku s lendavskog skupa, Slavko Kremenšek, založio se tada da se s istom temom »Vzporednica« nastavi i ubuduće, a ondašnja predsjednica Hrvatskog etnološkog društva Dunja Rihtman-Auguštin predložila je da se kao sljedeća obradi tema: Hrvati u Ljubljani, Slovenci u Zagrebu.

Susret u Lendavi održan je u martu 1991. Koji mjesec kasnije tadašnja se zajednička država Jugoslavija nepovratno urušila uz obilje pepela, suza i krvi. Slovenski i hrvatski etnolozi mogli su se u praksi ondašnje turbulentne zbilje suočiti s potvrdama ili pak odstupanjima od njihovih teorijskih rasprava o etničkome i nacionalnom. I našli se u prilici da steknu nova, nerijetko i bolna, iskustva.

Na kraju podsjećam: u okrilju hrvatske etnologije stalno se provlačila teza o nedovoljnom društvenom angažmanu ove struke, o njezinu trajnom nastojanju da se zadrži na dostojanstvenom odmaku od aktivnoga sudjelovanja u aktualnoj društvenoj problematici i utjecaja na kulturna i politička zbivanja. A i ono davno savjetovanje u Brežicama pošlo je od iste konstatacije za slovensku etnologiju. Pitam se: potvrđuje li ovih sedam »Paralela« tu tezu? Ili je pak obaraju? Nisu li teme o kojima se raspravljalo pokazale senzibilnost za tadašnje goruće društvene probleme i nisu

¹ Vidjeti u Izvorima kraju teksta!

li več tada anticipirale slijed zbiljskih događanja koja su 1990. i 1991. zapljusnula Sloveniju i Hrvatsku?

I najzad, može li etnografski materijal s ondašnjih republičkih, a današnjih državnih graničnih područja, pridonijeti i rješavanju aktualnih kulturnih, pa i političkih problema? Možda bi mlađi etnološki naraštaji, kad ih se već na taj materijal podsjetilo, mogli za njim posegnuti i iskoristiti ga.

IZVORI

- Bogataj, Janez in Guštin, Mitja (ur.)
1978 *Etnologija in sodobna slovenska družba*. Brežice, Posavski muzej, knj. 5.
- Bogataj, Janez (idr. ur.)
1981 *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 1, Ormož, 18.-19. 11. 1981*. Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 8, Ljubljana 1982.
- Etnološka tribina
1984 *Povijesne paralele hrvatske i slovenske etnologije (1848-1945), Varaždin, 9. i 10. 12. 1982. Etnološka tribina 6-7, Zagreb*.
- Keršič, Irena (idr. ur.)
1991 *Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 7, Lendava 14. - 16. marec 1991*. Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 21, Ljubljana.
- Ravnik, Mojca (idr. ur.)
1987 *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 3, Portorož, 13. - 14. 12. 1984*. Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 15, Ljubljana.
- Muraj, Aleksandra (idr. ur.)
1986 *V. Hrvatsko-slovenske etnološke paralele, Karlovac 1985. Etnološka tribina 9, Zagreb 1986*.
- Slavec, Ingrid in Tatjana Dožan (ur.)
1988 *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 5, Dolenjske Toplice, 3. - 5. 11. 1987*. Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 18, Ljubljana.
- Migracijske teme
Teorija etnosa - naši dometi. Migracijske teme. Časopis za istraživanje migracija i narodnosti, god. 5, br. 2-3, Zagreb 1989.

POVZETEK

**SLOVENCİ IN HRVATI V ZADNJEM DESETLETJU ŽIVLJENJA V
JUGOSLAVIJI: »VZPOREDNIČE SLOVENSKE IN
HRVAŠKE ETNOLOGIJE« 1981 – 1991.**

Prispevek govori o sedmih skupnih strokovno-znanstvenih srečanjih z naslovom »Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije / Hrvatsko-slovenske etnološke paralele«, ki so jih v letih med 1981 in 1991 sistematično pripravljali slovenski in hrvaški etnologi. Z današnje časovne razdalje jih je mogoče oceniti kot posebno in plodovito prizadevanje, ki je imelo za cilj predvsem spoznati razvojne procese v okviru same vede, poleg tega pa s pomočjo sredstev, ki so na voljo etnologiji, bolje razumeti interetnična razmerja med sosednjima narodoma. Na t. i. mikroravni so bili preučeni pojavi, ki so prispevali k ustvarjanju slovenske oz. hrvaške identitete, posebej na območjih na obeh straneh Dragonje, Kolpe in Sotle. Temu je v nadaljevanju neka-ko naravno sledilo razpravljanje o razmerjih med pojavi lokalnega in regionalnega ter nacionalnega pomena. Teoretično razmišljanje o vseobsežnosti pojma *etnos* na »Vzporednicah« 1989 pa, kakor da je vnaprej predvidelo niz resničnih dogajanj, ki so v letih 1990 in 1991 zajela Slovenijo in Hrvaško, ter pokazalo senzibilnost obeh nacionalnih etnologij za tedanje žgoče družbene probleme v zadnjih letih skupnega življenja v Jugoslaviji.

